

Задунайський Данило

*Аспірант історичного факультету
Львівський національний університет
імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Резюме: У публікації здійснено поділ напрямків, у яких застосовувався «козацький фактор» за часів гетьманування Павла Скоропадського. Розглянуто значення козацьких традицій у житті гетьмана. Проаналізовано успішність використання козацької термінології, звичаїв, традицій в Українській Державі відповідно до обставин за часів її існування. Зроблено припущення про ефективність і роль застосування козацької спадщини у згаданий період і можливість використання досвіду в сучасній Україні.

Ключові слова: «козацький фактор», Павло Скоропадський, Українська Держава, козацькі військові традиції.

Summary: The publication presents the directions in which “the Cossack factor” was used during the hetmanship of Pavlo Skoropadsky. The significance of Cossack traditions is considered in the life of the hetman. An analysis of the success of the use of Cossack terminology, customs, traditions in the Ukrainian State in accordance with the circumstances during its existence. Assumptions are made about the effectiveness and role of the application of the Cossack heritage in the mentioned period and the possibility of using the experience in modern Ukraine.

Key words: “Cossack factor”, Pavlo Skoropadsky, Ukraine, Ukrainian State, Cossack military traditions.

Українська Національна Революція 1917–1921 рр. була важливою подією в історії України і вагомим етапом розвитку

та становлення української нації. Значну роль у цей час відіграла історична спадщина, особливо козацького періоду. Використання «козацького фактора» відбувалось упродовж усього періоду Революції, але, на нашу думку, найбільш різнопланово – у часи гетьманування Павла Скоропадського.

Опис подій, що стосувались Української Держави, переважно подавали в загальному напрямку дослідження Революції. Цікаві праці про Павла Скоропадського та Українську Державу видали Віктор Голубко, Ярослав Калакура, Георгій Папакін, Леонід Осауленко й Володимир Засекін, Руслан Пиріг, Олександр Реєнт та ін. [1; 5–12]. Найбільшу увагу вчені зосереджували на постаті гетьмана і розбудові держави. Певну увагу використанню козацьких традицій, яких дотримувались за часів гетьмана Скоропадського, приділив Вадим Задунайський, який переважно зосередився на термінології та уніформі військ Української Держави, а інші аспекти зачепив частково [2–4]. Загалом застосування «козацького фактора» значна частина дослідників або оминала, або зачіпала тільки частково. Тому актуальним буде здійснити відповідну публікацію. У цій роботі буде здійснена спроба окреслення декількох основних векторів, у яких відбувалося використання козацької спадщини, що водночас не означає відсутності інших напрямків.

Під час роботи над темою було доречно використати опубліковані спогади самого гетьмана Скоропадського [13]. У них багато інформації про ставлення автора та особливості його бачення подій. Вагоме значення для дослідження має і «Державний вістник» – офіційна газета в часи правління гетьмана Скоропадського, де публікували найважливіші документи, універсали (наприклад, у нашій роботі розглянуто універсал про відновлення козацтва 16 жовтня 1918 р.) [14].

Використання «козацького фактора» під час перебування при владі в Українській Державі П. Скоропадського мало місце не лише тому, що минуле в українській історії тісно пов'язане

з козацтвом, але й через особисте становлення самого гетьмана і його бачення світу.

Скоропадський походив з відомого козацького старшинського роду, де дітей виховували в давніх традиціях, повазі до старовини, рідної землі, де фактично зберігалися погляди козацької старшини, коли, висловлюючи прихильність царю та Російській імперії, наголошували на самобутності й збереженні українських традицій, зокрема козацьких (що опісля знайшло своє вираження в терміні «локальний патріотизм») [13, с. 387–388]. Виховання в такому середовищі значною мірою пояснює подальший світогляд П. Скоропадського, його ідеї та рішення.

Важливим у плані нашого дослідження було перебування Павла Скоропадського в козацьких загонах під час російсько-японської війни 1904–1905 рр. Тоді він за власним бажанням перевівся на фронт, де його, зрештою, призначили у 2-й Читинський полк Забайкальського козацького війська (у ньому він командував 5-ю сотнею) [13, с. 37]. Цікаво, що Павло Петрович перебував саме у складі козацького загону, що додатково могло стимулювати його зацікавлення козацькою військовою тематикою.

Одним із чергових етапів у військовій кар'єрі Скоропадського стало керування 34 армійським корпусом Російської імператорської армії у Першій світовій війні, коли генерал уперше стикнувся з масовим українським рухом [13, с. 38]. Під час воєнних дій, унаслідок геополітичної ситуації та практичних зацікавлень російського Тимчасового Уряду, було вирішено проводити українізацію частин на фронті. Відповідно генерал Скоропадський очолив українізований корпус і почав відігравати все помітнішу роль у політиці.

Павло Скоропадський попри негативне ставлення до УЦР переважно займався військовими справами, хоча серед суспільства мав певний авторитет, який міг використовувати

в політичних цілях. Значну приязнь генерал заслужив серед представників Вільного козацтва. Саме тому в жовтні 1917 р. на козацькому з'їзді (де були представники не лише Вільного козацтва, а й кубанські козаки) П. Скоропадського було обрано отаманом [13, с. 39]. Пізніше, після того, як влада УЦР почала слабшати, Скоропадський з прихильниками вирішив скористатися ситуацією. Зрештою, 29 квітня 1918 р. на З'їзді хліборобів його було обрано гетьманом України [8, с. 46].

Зміна республіканського соціал-демократичного устрою на авторитарний режим підходила не тільки значній кількості великих і середніх землевласників і підприємців, але також і німецькому військовому командуванню, яке відіграло визначальну роль на території України. Важливою особливістю режиму стало спирання на українські козацькі традиції (гетьманська влада в часи Війська Запорозького та ін.). Також важливу роль відіграла і пропаганда та й сама особа гетьмана, його походження та діяльність. Саме використання козацької спадщини, термінології минулих часів зумовило підтримку частиною населення Павла Скоропадського, особливо на початковому етапі його керування.

Окремо варто наголосити на ролі П. Скоропадського в політичному напрямку. Найчастіше на зображеннях згаданого періоду він перебував у кубанському козацькому однострої, хоча існували затвержені зразки іншого одягу для гетьмана, що орієнтувались на козацькі взірці XVII–XVIII ст. Такі дії можна трактувати не тільки як особисті схильності очільника держави, але і як політичний крок. З одного боку, він пов'язував себе з козацькою спадщиною, яка в українському варіанті збереглась тоді в кубанських козаків, нащадків колишніх чорноморців-запорожців. З іншого, гетьман наголошував на історично спадковій владі над сучасним козацтвом, для чого проводилися зв'язки з Донським і Кубанським військами (важливу роль відіграло обрання його отаманом на з'їзді

Вільного козацтва). Не останню роль відіграло і походження гетьмана. Саме тому кубанську уніформу обирало й оточення Скоропадського.

Українські козацькі традиції застосовували й у повсякденному житті, особливо в уніформі військ. Використовували жупани, чумарки, а Сердюцька дивізія носила кителі – френчі, створені з урахуванням історичних аналогів козацької доби [4, с. 147]. Зовнішні ознаки, як-от одяг, безпосередньо пов'язували тодішній період з минулим.

Вагомим стало і титулування Павла Скоропадського, яке використовувалось на офіційному рівні. Зокрема, у документах і в публічному просторі П. Скоропадський титулувався як «гетьман всієї України та Військ Козацьких» [14]. Відповідно, щодо керування Україною питань не виникає, але що означало «Військ Козацьких»? Множина військ означала не тільки Українське козацтво, відновлення якого відбулось у жовтні 1918-го, але й інші козацькі формування. Підтвердженням цього було й обговорення з проводами Кубанського і Донського козацтва можливості створення федерації. Можливо, використання згаданого титулування сприяло подальшому поширенню впливу й на інші козацькі війська на всьому постімперському просторі, а це було досить амбітною метою.

Окрему увагу потрібно звернути на використання козацької термінології у званнях військових. Зокрема, усі найменування намагались привести у відповідність до козацьких термінів минулого або сучасного (зокрема, кубанських козаків). Повністю відповідали козацьким давнім термінам такі звання: «козак», «бунчужний», «підхорунжий», «хорунжий», «значковий», «сотник», «полковник», «генеральний хорунжий», «генеральний значковий», «генеральний бунчужний», а ранг «військовий старшина» відповідав тогочасному званню в козацьких військах (Кубанському, Терському, Донському...) [4, с. 148–149]. Зазначені підходи посилювали ідею наступності гетьманської

влади, пов'язували існування тогочасної держави з козацьким минулим і схожість з козацькими військами, які збереглись на той час (особливо із Кубанським козацьким військом), що використовувалось на міжнародній арені.

Помітним стало використання термінології в козацькому стилі у назвах військових частин («сотня» – відповідник роті, «полк», «курінь» – відповідник батальйону), які відповідали загальноєвропейським у кількісному і структурному визначенні [4, с. 150]. Хоча використання цих термінів не зовсім відповідало підрозділам, які існували в минулому, важливою була сама спроба реставрації козацької державності в нових умовах, що підтверджувало безперервність зберігання традицій.

У цьому плані важливим стало видання закону про відновлення українського козацтва. 16 жовтня 1918 р. гетьман підписав універсал, згідно з яким українське козацтво мало бути організоване в єдиній структурі та складатись – відповідно до регіонального поділу – із сотень, полків (із повітів), кошів (із губерній) [14]. Важливе рішення, однак, було прийняте досить пізно, зважаючи на геополітичну ситуацію, яка склалась у той час, і внутрішньополітичну кризу. Такі дії здійснювались із запізненням, імовірно, внаслідок негативного ставлення до закону німецького командування, яке мало значний вплив на ситуацію в країні, і значної частини імперсько налаштованої інтелігенції та представників чиновництва, яких гетьман залучив до розвитку держави. Частково підтвердженням тому стало видання закону незадовго до поразки Німецької імперії та втрати гетьманським урядом влади.

Використання козацьких традицій у часи гетьмана Павла Скоропадського було здійснено одразу в кількох напрямках. Найбільш повно була впроваджена козацька військова термінологія, а також зміни в елементах одягу (особливо в самого гетьмана і його оточення). Це було зробити найлегше, вод-

ночас такі дії стали досить помітними. Великою мірою «козацький фактор» використовували й у внутрішньополітичній (пропагандистській сфері), й у зовнішньополітичних стосунках (насамперед із Кубанським і Донським козацькими військами). Активно застосовували й розвиток козацької верстви як окремої суспільно-політичної сили, особливо з відновленням козацтва у жовтні 1918 р. Важливе місце у використанні козацької спадщини відігравали рухи з легітимізації влади гетьмана і водночас його власні переконання. Наша робота не вичерпує повною мірою тематики використання козацьких традицій у період гетьманування Павла Скоропадського, у ній окреслено тільки найбільш помітні напрямки. На мою думку, у сучасній Україні доречно використати досвід козацьких традицій, зокрема за часів гетьмана П. Скоропадського, що сприятиме посиленню патріотизму й позитивно вплине на українське суспільство, наближаючи нашу перемогу.

Джерела та література

1. Голубко В. Військове будівництво Павла Скоропадського: плани і реалії // Вісник державного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. – № 377. – Львів, 1999. – С. 28–39.
2. Задунайський В., Литвиненко Л. Найменування рангів в українських військових формуваннях революційної доби та в Українській Повстанській Армії // Історичні і політологічні дослідження. – № 1. – Донецьк, 2013. – С. 99–106.
3. Задунайський В. Деякі аспекти впливу українських козацьких традицій та історичної пам'яті на військове будівництво за часів революції 1917–1921 рр. // Історичні і політологічні дослідження. – Спеціальний випуск: доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті». – Вінниця, 2018. – С. 230–237.
4. Задунайський В. Бойове мистецтво та військова спадщина українських козаків в кінці XIX – на початку ХХІ ст. – Донецьк: Норд-Прес; ДонНУ, 2006.

5. Калакура Я. Нові підходи до висвітлення Гетьманату Павла Скоропадського в сучасній українській та зарубіжній історіографії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_2_3_2011/28.pdf.
6. Осауленко Л., Засекін В. Гетьман України Павло Скоропадський. – Кн. 1. – Луцьк: Волинська книга, 2003.
7. Папакін Г. Невідомий щоденник Павла Скоропадського періоду російсько-японської війни 1904–1905 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FPapakin_Heorhii%2FNevidomyi_schodennyk_Pavla_Skoropadskoho_periodu_rosiisko-iaronskoi_viiny_19041905_rr.pdf.
8. Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси. – Київ, 2003.
9. Пиріг Р. Спогади гетьмана Павла Скоропадського як історичне джерело // Студії з архівної справи та документознавства. – Т. 16. – 2008. – С. 57–60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2008_16_7.
10. Пиріг Р. Гетьман Української держави Павло Скоропадський. Українська ідея. Постаті на тлі революції. – Київ, 1995.
11. Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси. – Київ, 2011.
12. Реєнт О. Гетьманат Павла Скоропадського: українсько-російські відносини. Науковий зріз // Національна та історична пам'ять. – Вип. 7. – 2013. – С. 41–47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_7_8.
13. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ – Філадельфія, 1995.
14. Скоропадський П. Універсал // Державний вісник. – Вип. 59 (16 жовтня 1918) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001096>.